

Nedenselliğın Doğası

Yaşar Tonta

H.Ü. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

tonta@hacettepe.edu.tr

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/tonta.html>

Not

- ➔ Bu slaytlarda yer alan bilgiler BBY 207 Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri dersi için hazırlanmıştır. Slaytlarda atıf yapılan kaynakların okuma listesinde tam bibliyografik bilgileri verilmektedir. Bazı kaynaklardan (özellikle Babbie, Karasar, Schutt, Kaptan) daha yoğun olarak yararlanılmıştır. Tüm alıntılar için spesifik olarak her zaman kaynak gösterilmemiştir.

Gerekircilik ve Sosyal Bilimler

- ➡ Olayların ya da şartların nedenleri vardır
- ➡ Bu nedenleri anlarsak niye “öyle olduklarını” da anlarız
- ➡ Gerekircilik – Bizim seçimimiz
- ➡ Davranışlarımız kendi özgürce verdiğimiz kararlarımızın bir ürünü mü yoksa dünyadaki denetleyemediğimiz ya da bilmediğimiz güçlerin ve etmenlerin bir ürünü mü?

Doğa Bilimlerinde Nedensellik

- ➔ Düşen bir cismin hızını hesaplama (ilgili etmenler – cismin ağırlığı, çevre koşulları vs.- biliniyorsa kesin olarak hesaplanabilir)
- ➔ Bitkilerin gelişmesini denetleme (ışık, su, gübre vs.)
- ➔ Bu ve benzeri (örneğin genetik kalıtım) etmenler bitkilerin gelişmesini açıkladığı gibi insanların gelişmesini de açıklıyor
- ➔ Bizim seçimlerimiz genetik ve beslenmenin etkisinin gölgesinde kalıyor
- ➔ Doğa bilimlerindeki neden-sonuç ilişkisi insanlar, bitkiler ve cansız nesnelere de genellikle uygulanıyor.
- ➔ Bizim seçimlerimiz sınırlı

Toplumsal Bilimlerde Nedenleri Saptama

- ➔ Önyargının nedenleri nelerdir?
- ➔ Diyelim ki araştırma sonucu bazı insanların kendi seçimleri sonucu önyargılı olduklarını bazılarının olmadıklarını bulduk.
- ➔ Bu sonuç önyargının “niçin” oluştuğunu açıklamıyor
- ➔ Bazı insanların önyargılı, bazılarının önyargısız oluş nedenlerine bakmamız gerek
- ➔ Önyargılı olup olmama kendi seçimleriyse insanların niçin farklı seçim yaptıklarını bilmek istiyoruz
- ➔ Ekonomik rekabet, dini ideoloji, siyasi görüş, çocukluk deneyimleri, eğitim ... bu nedenlerden bazıları olabilir
- ➔ Eğitim önyargıyı azaltan bir neden
- ➔ Bunlar bizim denetimimiz altında mı? Bizim seçimimiz mi?
- ➔ Aynı modeli çocuk suçluluğu, sencillik vb. gibi davranışları açıklamak için de kullanıyoruz

Nedenlerin De Nedenleri Var

- ➔ Bazıları bu tür bir akıl yürütmeye karşı
- ➔ Önyargılı, suçlu ya da sencil olmak bireylerin seçimi
- ➔ Okula gidip gitmemek kendi seçimimiz değil mi?
- ➔ Ama ister gidelim ister gitmeyelim, bunun da nedenleri var
- ➔ Aksi takdirde sosyal bilimlerde nedenleri açıklayıp bunları araştırmayla doğrulayamazdık
- ➔ İnsanların kendi seçimlerinin çok az olduğu bir insan davranışı modeli kullanıyoruz

Toplumsal Araştırmalarda Gerekirciliğın Rolü

- ➔ Tüm insan davranış, düşünce ve duyguları önceden mi belirleniyor?
- ➔ Nedensel kalıplar basit değil; bazı etmenler ya da güçler tarafından da kontrol edilmiyoruz
- ➔ Her şeyin nedenini de bilmiyoruz
- ➔ Nedensel model olasılıkçı: řu okuldan mezun olan önyargısız olur demiyor
- ➔ Kestirim yapmak yerine önyargının eğitim düzeyiyle ilişkisi olduğunu öne sürüyor
- ➔ Araştırmayla ilgili etmenlerin ya da güçlerin ortaya çıkarılabileceğini varsayıyor

İdiografik ve Nomotetik Modellerde Nedensellik

- Fransız Devriminin nedenleri
- Irak'taki olayların nedenleri
- Bush'un yeniden seçilmesinin nedenleri
- Oy verme davranışlarını etkileyen nedenler (siyasi eğilim, dini eğilim, ırk, cinsiyet, eğitim düzeyi, parti mensubu olup olmama, vd.)

İdiografik Açıklama

Nomotetik Açıklama

	Eğitilmiş	Eğitimsiz
Hoş-görülü		
Önyargılı		

Nedensellik Ölçütleri

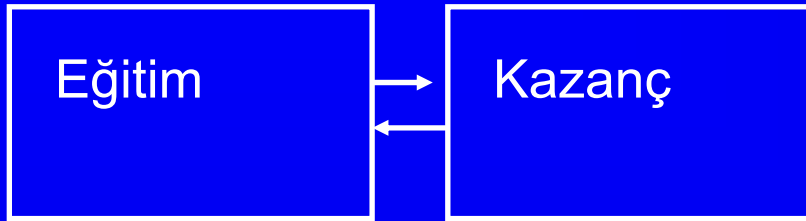
- İki değişken arasında neden-sonuç ilişkisi olabilmesi için:
- Neden sonuçtan önce gelmeli
 - Aralarında korelasyon olmalı
 - Gözlenen değişim üçüncü bir değişkenle açıklanamamalı

Korelasyon ve Nedensellik

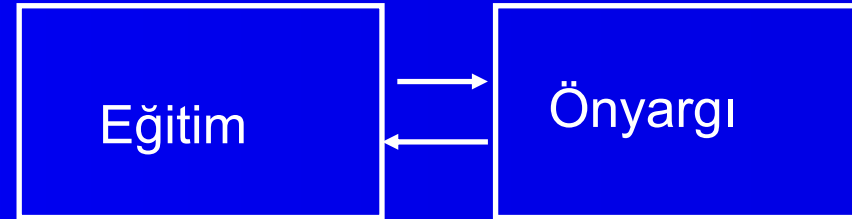
Gözlenen ilişkiler

Pozitif (doğrudan) ilişki

Yüksek eğitim-yüksek gelir ile ilişkili (ya da tersi)

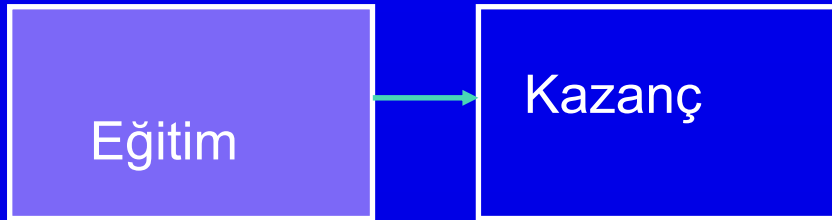
Negatif (ters) ilişki

Yüksek eğitim-düşük önyargı ile ilişkili (ya da tersi)

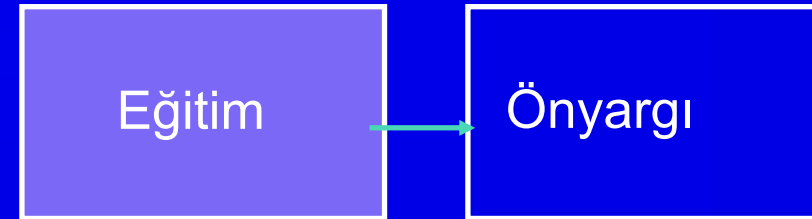
Nedensellik ilişkiler

Doğrudan nedensel ilişki

Daha yüksek eğitim daha fazla para kazanma nedeni

Ters nedensel ilişki

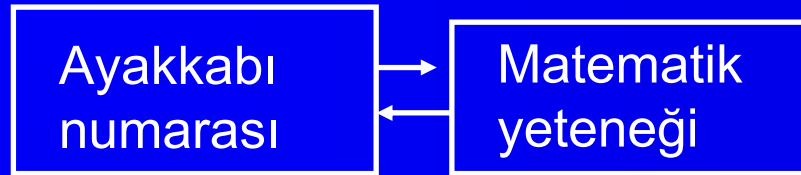

Daha yüksek eğitim düzeyi Önyargı düzeyini azaltıyor

Korelasyon ve Yalancı Nedensellik

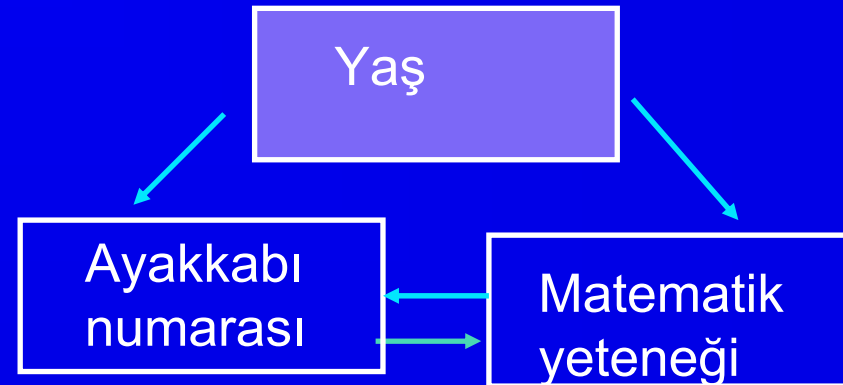
Gözlenen ilişkiler

Pozitif (doğrudan) ilişki

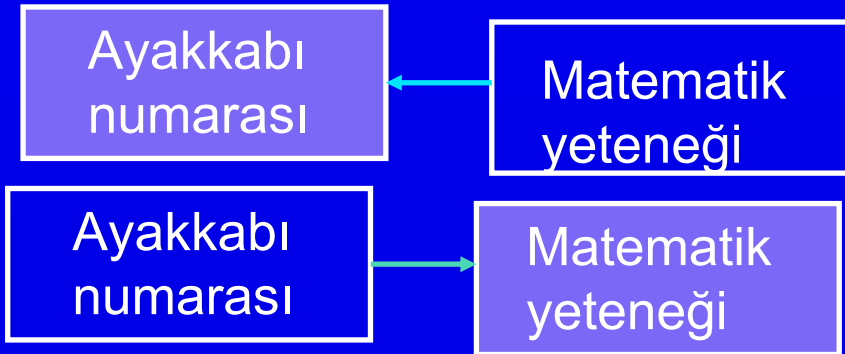
Daha büyük ayakkabı numarası daha yüksek matematik becerisiyle ilgili (ya da tersi)

Gerçek nedensel ilişki

Yaş hem daha büyük ayakkabı numarası hem de daha yüksek matematik becerisini açıklıyor

Yalancı nedensel ilişki

Daha yüksek eğitim daha fazla para kazanma nedeni

Gerekli ve Yeterli Nedenler

- ➔ Gerekli neden: Etkinin meydana gelebilmesi için yerine getirilmesi gereken koşul
- ➔ Yeterli neden: Etkiyi hemen hemen garantileyen koşul
- ➔ Nomotetik ilişkileri incelerken kesinlikle gerekli ve kesinlikle yeterli nedenleri keşfetmek zor

Gerekli ve Yeterli Nedenler

	Sınava Girdi	Sınava girmede
Kaldı	<p>K K</p> <p>K K</p> <p>K k</p> <p>K</p>	<p>K K K</p> <p>K K K</p> <p>K KK k</p> <p>K K K</p>
Geçti	<p>A A C B D A B B</p> <p>A C D D A</p> <p>B A B D C CC</p> <p>A B BB C CC D</p> <p>A BBB C C A</p>	

Geçmek için sınava girmek gerekli neden; kalmak için sınava girmemek yeterli neden; sınava girmek ve iyi not almak gerekli ve yeterli nedenler

Gerekli ve Yeterli Nedenler

	Erkek	Kadın
Hamile		K K KK K K k k k k K k k k k k k
Hamile değil	E E e E E E E e E E e E e E E E E E E e E	K K k K K k KK K K k k K K k KK kK KK k kk k k KK k K K K kk K k k K KK k

Kadın olmak gerekli neden; cinsel ilişkide bulunmak yeterli neden;
kadın olmak ve cinsel ilişkide bulunmak gerekli ve yeterli nedenler

Akıl Yürütme Hataları

- ➔ Önyargı; olayları araştırmacının kendi bakış açısıyla yorumlaması
- ➔ Sonuca varmada aceleci davranma
- ➔ Kuşkulu neden
- ➔ Bastırılmış kanıtlar
- ➔ Yanlış ikilem

Ölçme - İlişki

➔ Çocuk suçluluğu denetimin bir fonksiyonudur

Geleneksel Tümdengelim Yöntemi

- ➔ Kuram geliştirme
- ➔ Kuramsal hipotezlerin oluşturulması
- ➔ Kavramların işletimselleştirilmesi
- ➔ Gözleme dayalı verilerin toplanması
- ➔ Hipotezlerin toplanan verilerle sınanması

Örnek

- ➔ Kuram geliştirme: Sapkın davranışların nedeni sosyal kontrol kuramıyla açıklanıyor
- ➔ Hipotezlerin oluşturulması: Çocuk suçluluğu denetimin bir fonksiyonudur: Denetim arttıkça suçluluk azalır
- ➔ Kavramların işletimselleştirilmesi:
 - “Çocuk” (18 yaşından küçükler)
 - “Suç” (cezai bir nedenle tutuklanma)
 - “Denetim” (çalışmayan bir yetişkinin evde olması)
- ➔ Ampirik hipotez: “Evde çalışmayan bir yetişkinle birlikte olan 18 yaşından küçüklerde cezai bir suçtan dolayı tutuklanma olasılığı daha azdır.”
- ➔ Ampirik verilerin toplanması (anket vs.)
- ➔ Hipotezlerin sınanması

Pratik sorunlar

- ➡ Kuramsal kavramların işletimselleştirilmesi zor
- ➡ Denetim: Sadece evde çalışmayan birinin olmasıyla açıklanabilir mi?
- ➡ Suçluluk: Sadece tutuklama ile açıklanabilir mi? (hüküm giyme?)
- ➡ Çocuk: 18 yaş görelî bir sınır
- ➡ Tüm değişkenler ampirik olarak birbiriyle ilişkili

Ölçme – İlişki Örneği

- ➡ Dine bağlılık ile önyargılı olma arasındaki ilişki
- ➡ Ortodoks inançları olan Hıristiyanların Yahudi karşıtı olması daha muhtemel
- ➡ Araştırmada tam tersi bir sonuç elde edildi
- ➡ Ampirik olarak her ikisi de doğru olabilir
- ➡ İki değişken arasında mükemmel bir istatistik ilişki olması sosyal araştırmalarda nedensellik için gerekli bir koşul, ama yeterli bir koşul değil

Nedenselliğın Doğası

Yaşar Tonta

H.Ü. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

tonta@hacettepe.edu.tr

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/tonta.html>